

Record de Mercè Durfort

Mercè Durfort i Coll va néixer a La Suze-sur-Sarthe, una vila al País del Loira, a França, on la seva mare, Mercè Coll i Taberner, es trobava exiliada després de la Guerra Civil espanyola. Mare i filla van tornar totes soles a Catalunya a la dècada de 1950, i la Mercè començà els estudis secundaris a l'Institut Maragall de Barcelona. Després cursà la carrera de biologia a la Universitat de Barcelona (UB), on es llicencià l'any 1965. Tot seguit, començà els estudis de doctorat a la càtedra de morfologia microscòpica de la UB. El 1973 llegí la tesi doctoral, per la qual li fou atorgat el premi extraordinari. Acabada la tesi va fer dues estades curtes a l'Institut de recherches scientifiques sur le cancer, a Villejuif, prop de París, supervisada pel professor Wilhelm Bernhard. En aquest institut va perfeccionar-se en les tècniques usades per a l'observació microscòpica a escala ultraestructural. Amb el temps, feu algunes estades en diversos instituts d'oceanografia i ciències del mar, a Arcaishon, a Montpeller i a Banyuls de la Marenda, sobretot per a aprofundir en l'estudi dels protists paràsits d'espècies marines. Es tractà, però, d'estades curtes, ja que la manca de professorat al seu departament de la UB li feien declinar possibilitats de períodes d'absència més llargs.

A Madrid, el 1975, guanyà per concurs oposició una plaça de professor adjunt d'*histologia vegetal i animal*, denominació que es convertí quatre anys després en *citologia i histologia vegetal i animal*. Restà com a professora adjunta de la UB fins al 1985, en què guanyà la càtedra de biologia cel·lular de la Facultat de Biologia de la mateixa universitat. Exercí aquesta responsabilitat des del 1985 fins al 2013, any en què es jubilà per imperatiu legal i passà a ser catedràtica emèrita. A la UB assumí responsabilitats de tipus molt divers. Així, fou vicedegana de docència (1983-1986), presidenta de la Comissió Cultural de la Facultat de Biologia (1980-2013), comissària d'«Exponatura» (exposició fotogràfica en què participen professors, personal d'administració i serveis, a més d'estudiants) des dels seus inicis (el

1980), presidenta de la Comissió de Dinamització Lingüística de la mateixa facultat (1994-2013), cap de la Unitat de Biologia Cel·lular (1986-1995) i directora del Departament de Biologia Cel·lular (1995-2001). L'any 1990 inicià una col·lecció d'instruments científics antics (microscopis, balances, centrífugues, etc.), pensant en un futur museu de la instrumentació científica a la Facultat de Biologia.

En el camp de la docència, escau destacar la seva excepcional dedicació com a professora a la UB, en la qual impartí milers d'hores de classe d'altíssima qualitat, teòriques i pràctiques, i orientà de manera personalitzada centenars d'alumnes, tant durant el període universitari (incloent-hi la direcció d'una vintena de tesis i tesines sobre els temes de la seva especialitat) com en el moment en què havien de decidir sobre el seu futur postuniversitari. Es pot dir que la Mercè Durfort dedicà a la docència i als altres pràcticament tota la seva vida. Per si la feina a la universitat fos poca, la seva vocació docent anà més enllà, i s'afanyà a participar als Seminaris d'Estudis Universitaris, una iniciativa endegada el 1973 pel Consell Directiu de la Institució Catalana d'Història Natural que tingué una gran capacitat de convocatòria. En aquest context, i durant anys, va impartir cursos d'estiu d'histologia vegetal i animal i de microscòpia, desenvolupats al Laboratori Biològic de Sarrià. En tancar aquest centre, fou sol·licitada pel Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats, on, amb la col·laboració d'alguns professors del seu departament, va impartir cursets intensius durant una dècada aproximadament. A l'últim, en els darrers vint-i-cinc anys feu de professora en les emblemàtiques Aules d'Extensió Universitària per a la Gent Gran de la UB.

També es preocupà de generar eines modernes relacionades amb la docència. En aquest sentit, fou autora de nombrosos vídeos que expliquen mètodes de microscòpia, alguns dels quals, editats pel Servei d'Audiovisuals de la UB i l'Institut de Ciències de l'Educació, entre el 1984 i el 1993. Podem esmentar, com a exemples, *Tècniques histològiques animals*, *Tècniques histològiques vegetals*, *Tècniques d'obtenció de preparacions vegetals*, *Introducció a l'estudi dels teixits vegetals*, *La fixació*, *La microtomia*, *La tinció*, *Introducció a la interpretació dels teixits animals*, *Reconeixement de preparacions vegetals*, *Histologia normal de mol·luscs bivalves*, *Mirar, veure i interpretar*, entre d'altres.

Quant a la seva activitat de recerca, Mercè Durfort se centrà en l'estudi de la gametogènesi i en la histopatologia de mol·luscs i crustacis, en els processos bioacumulatius dels bivalves marins d'interès en aqüicultura, així com en la determinació de protists paràsits, en especial, microsporidis. Aquesta activitat de recerca va donar lloc a més de 170 publicacions científiques en revistes nacionals i internacionals, i més de 220 comunicacions científiques presentades en congressos aquí i arreu. En les seves publicacions científiques destaquen les magnífiques imatges de l'estructura i la ultraestructura cel·lulars que demostren el seu domini en les tècniques de microscòpia, tant òptica com electrònica. Com a publicacions

no estrictament biològiques, cal destacar la biografia de Jaume Pujiula que publicà dins l'obra *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica*, coordinada per Josep M. Camarasa i publicada el 1995. Alhora, publicà diversos treballs sobre la vida i l'obra de Santiago Ramón y Cajal, de qui Mercè Durfort fou gran admiradora, sobre la història dels estudis de biologia a la UB i sobre la terminologia científica en el seu àmbit d'estudi.

També dedicà part del seu temps a traduir textos d'histologia i de biologia cel·lular, publicats originalment en anglès o en francès. Així, juntament amb el professor Miquel Llobera, del Departament de Bioquímica de la Facultat de Biologia de la UB, coordinà la traducció de les cinc primeres edicions del llibre *Biología molecular de la célula*, el famós «Alberts», una de les millors obres de biologia cel·lular i molecular dels darrers anys, amb la participació de membres del seu departament i del de bioquímica de la UB.

Fou una de les primeres a associar-se a la Institució Catalana d'Història Natural (ICHN) després de la represa del 1972, en la qual exercí diverses responsabilitats al llarg del temps, i de la Societat Catalana de Biologia (SCB), de la qual, per exemple, fou vicepresidenta del 1981 al 1985. L'any 1989 ingressà com a membre numerària electa de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) (era la segona dona que hi ingressava després de la doctora Creu Casas i Sicart), i el 1993 fou acollida com a primera dona acadèmica a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (RACAB). En les dues institucions exercí responsabilitats diverses, com es detalla en altres capítols d'aquest recull. A més, fou acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya (2000) i de la Reial Acadèmia de Doctors d'Espanya (2007). Entre d'altres reconeixements, va rebre la Medalla Narcís Monturiol al mèrit científic i tecnològic (2001), la Creu de Sant Jordi (2004), el premi a la millor imatge científica del 2012 atorgat per la Societat Espanyola de Bioquímica i Biologia Molecular i la casa comercial Eppendorf, i el Premi EDC al Estudio de la Naturaleza (2014) atorgat per la Fundació Omacaha. Fou sòcia d'honor de la ICHN (2005) i de la SCB (2014), i membre d'honor de la Càtedra Santiago Ramón y Cajal de la Universitat de Ciències Mèdiques de l'Havana, a Cuba (2014).

Més enllà d'aquest relat relativament fred de la seva vida professional, destaca la personalitat de Mercè Durfort, decidida i resolutiva, però sempre educada i amable, sovint tendra encara que no ho semblés, qualitats que feien que fos estimada per tothom que la tractava en els diferents vessants de la seva vida. En els capítols que segueixen en parlen diverses persones que la van conèixer bé en l'àmbit respectiu. Val a dir que ha estat molt fàcil reunir aquests capítols. Només va caldre fer una llista de temes, pensar en autors escaients, proposar-ho a cadascun i esperar una resposta positiva, la qual invariablement arribava de seguida, i era incondicional. Això ja diu molt del bon record que desperta Mercè Durfort, de

l'empremta afectuosa i duradora que deixà en tots aquells que la vam conèixer. En aquest sentit, també parlen per si mateixos els continguts dels textos que segueixen. Convé aclarir que, més enllà d'aplegar un recull de visions professionals de científics que la van tractar en un àmbit determinat, s'ha intentat alhora recollir testimonis més entranyables que alhora copsessin com era Mercè Durfort com a persona. Creiem que a ella li hauria agradat que fos així.

En el meu cas, la vaig conèixer a principis de la dècada de 1970, a través de Francesc Español, llavors director del Museu de Zoologia de Barcelona, amb qui la Mercè tenia una relació pràcticament de família. Jo ja treballava al Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) com a ajudant d'investigació, però anava al Museu a estudiar escarabats, una afició meva que encara conservo, i, en un moment en què vaig necessitar consell sobre una tècnica de microscòpia, el senyor Español em va adreçar a la Mercè. Després, a vint-i-cinc anys, vaig començar la carrera de biologia a la UB, i allà em va ajudar com a professora, no només en les classes que ella donava, sinó també en altres matèries. Recordo que a l'assignatura de física, el doctor Jordi Isern, que la impartia, ens va comentar que aquells que havien passat bé el primer examen parcial podien optar a seguir amb els parcials o bé a preparar un treball sobre el qual posaria la nota final. Vaig decidir-me per la segona opció i vaig triar com a tema la base física del microscopi electrònic. Naturalment, vaig recórrer a Mercè Durfort, que de seguida em va facilitar bibliografia i consell a qualsevol hora. Al final, també va llegir críticament la versió acabada del treball. Confessaré que jo mai vaig ser un bon estudiant universitari, però, amb el meu treball, a l'assignatura de física vaig aconseguir una matrícula d'honor, l'única de la meua vida, que vaig veure que l'havia de compartir amb Mercè Durfort. En acabar la carrera vaig fer la tesi doctoral i, poc després, vaig guanyar una plaça de personal investigador al CSIC. Llavors la Mercè solia recomanar-me estudiants que volien fer pràctiques o que volien començar la tesina o la tesi doctoral, per si els podia incorporar al meu laboratori. De fet, no va deixar mai de ser mentora de qualsevol estudiant que tingués motivació per la ciència i la recerca. En aquest sentit, ajudava tothom, i també em va ajudar a mi després de l'etapa d'estudiant. Per exemple, fou la meua mentora per ser elegit membre de l'IEC, el 23 d'octubre del 1992, i la meua padrina quan vaig ingressar a la RACAB, el 5 de juny del 2008. I mai va deixar de donar-me un cop de mà quan ho vaig necessitar.

Val a dir, però, que la Mercè era una mentora exigent. Sovint deia que quan hom accepta un càrrec, o una distinció, l'ha d'exercir amb responsabilitat, i no pas desentendre-se'n l'endemà del nomenament. Insistia que calia participar activament en la vida de la institució de la qual s'havia acceptat lliurement formar-ne part. La Mercè donava exemple i, a part d'acceptar responsabilitats específiques diverses, no faltava a cap reunió de les institucions a què pertanyia. I, encara més, quan observava que algú fallava, li ho feia saber sense embuts, amb una certa

sorna: «Xavier, no et vaig veure a la reunió d'ahir...» era una frase molt seva que vaig sentir unes quantes vegades. No feia mal, sempre ho deia amb un somriure dibuixat a la cara, però avisava que era allà i que estava al cas. L'afecte de la Mercè, però, superava amb escreix els seus eventuals renys. Un afecte sobri, però, de vegades, explícit. Recordo que vam anar plegats en un taxi al funeral del doctor Ramon Margalef, pel qual compartíem una profunda admiració. Al taxi, mentre jo somicava intentant que no es notés, ella es contenia i em consolava dient-me que em considerava com si fos un seu germà petit. Quan es va posar molt malalta, l'anava trucant i m'anava explicant discretament com li anava. Més endavant ja no agafava el telèfon. Dos dies abans que se'ns morís me'l va agafar. Vam tenir una conversa molt curta, però que em va deixar completament desarborat. Només vaig encertar a dir-li que l'estimava molt, que tothom l'estimava molt. Després de penjar ja no vam tornar a parlar de debò mai més. Però, de tant en tant, seguim parlant imaginàriament. Li demano consell sobre aquest tema o aquell altre, o intento justificar-me per no haver anat a la reunió d'ahir.

XAVIER BELLÉS

Institut de Biologia Evolutiva, CSIC - Universitat Pompeu Fabra.
Institut d'Estudis Catalans. Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona